

УДК 177

О. Р. Липка,*кандидат філософських наук, в. о. доцента кафедри гуманітарних дисциплін Львівської національної музичної академії ім. Миколи Лисенка*

ВІДПОВІДЬ ХРИСТІЯНСТВА НА МОРАЛЬНИЙ ЗАНЕПАД УКРАЇНСЬКОГО УСПІЛЬСТВА

У статті висвітлено ідею про те, що раніше традиція відіграла важливу роль в “успадкуванні” християнської релігії. Нині брак духовного коріння і глибокого внутрішнього навернення до Христа є проблемою багатьох християн в Україні. Автор вважає одним із наслідків цього – потурання, непротивлення злу як на рівні суспільства, так і на рівні серця. “Преобразити” своє духовне життя і втілювати на практиці християнські чесноти любові, милосердя, справедливості – це шлях до відродження моралі і не тільки.

Ключові слова: християнська традиція, Церква, духовність, мораль, подвижництво, суспільство.

Ответ христианства на моральную деградацию украинского общества.

В статье указано, что раньше традиция имела огромное значение в процессе унаследования христианства. Сегодня отсутствие духовных корней и глубокого внутреннего обращения к Христу есть проблемой для многих христиан в Украине. Одним из последствий этого автор считает потакание, непротивление злу как на уровне общества, так и на уровне сердца. “Преобразить” свою духовную жизнь и применять в жизни христианские добродетели любви, милосердия, справедливости – это путь к возрождению морали и не только.

Ключевые слова: христианская традиция, Церковь, духовность, мораль, подвижничество, общество.

Answer of Christianity to the moral degradation of the Ukrainian society.

The article explains that during the earlier period tradition played a significant role in the “inheritance” of the Christian religion. Nowadays the lack of spiritual roots and deep inner conversion to Christ is the problem of many Christians in Ukraine. The author considers that one of the consequences of this is indulgence, non-resistance to evil on the level of the society as well as on the level of heart. To “transform” one’s own spiritual life and to implement daily Christian values of love, mercy, justice is the way to revive morals and more.

Keywords: *Christian tradition, Church, spirituality, morality, selfless devotion, society.*

Двадцять річниця незалежності України спонукала до аналізу здобутків та втрат у різних сферах суспільного життя. Говорити про поглиблення моральності, на жаль, немає підстав. Здавалось би, вільне проголошення церквами різних конфесій християнських цінностей і можливість їх застосування на практиці – пряма дорога до морального вдосконалення як окремої особи, так і суспільства в цілому. Та ми спостерігаємо зростання хабарництва, привласнення державних коштів в малих і великих розмірах, на рівні родин – подружні зради, покинуті діти тощо. Люди озлоблені на владу, зубожілі та розчаровані, не можуть зрозуміти, чому зусилля, затрачені на побудову незалежної держави, не принесли бажаних плодів – плодів добробуту та процвітання. Ситуація у суспільстві напружена. Найвищим рівнем довіри серед населення користується Церква. Тому актуальним є питання про те, як реагує християнство на занепад моралі. Які шляхи її піднесення пропонує?

Дослідження українських вчених останніх років були присвячені вивченню ролі християнства у становленні особистості, моралі, його впливу на суспільні відносини. А. Колодний, В. Бодак вивчали вияви релігійної і, зокрема, християнської духовності українців [9; 10], С. Головащенко аналізував проблеми, з якими зіштовхнулася церква у незалежній Україні [2; 3]. Предстоятелі традиційних християнських церков у своїх промовах торкалися питання позиції християнина у сучасному світі [18; 21], а з нагоди двадцятиліття референдуму на підтвердження Акту проголошення незалежності України прийняли спільне звернення до громадян України [7]. Для даного дослідження цікавою є також думка західних філософів і богословів та церковних ієрархів, адже Україна декларує свою спрямованість на Європу: Анрі де Любак вважає, що у християн немає іншого шляху, аніж як рухатися в напрямку подвижництва [13], подібно папа Іван-Павло II нагадував, що Євангеліє не є обітницею легких успіхів [8], і Католицька церква від часів Другого Ватиканського собору не перестає наголошувати на ролі мирян у “преображенні” цього світу [4]. Комісія у справах мирян УГКЦ докладає зусиль, щоб вірні церкви усвідомили свою християнську ідентичність і з нею співвідносили усі сфери свого життя.

Мета даного дослідження – проаналізувати, наскільки важливою для сучасних українців є християнська традиційність та з’ясувати, які зміни на рівні особистого духовного життя християн здатні вплинути на покращення морального стану цілого суспільства.

На порозі ХХІ ст. французький дослідник Л. Дюпре зазначав, що “християнство сьогодні є історичним чинником, підпорядкованим світській культурі, що воно позбавлене тієї творчої сили, якою колись володіло” [22, с. 105–106]. На той момент для України це твердження не відповідало дійсності. Церква розгортала свою діяльність після десятиліть переслідувань і, на відміну від Західної Європи, як ідеальний тип, як Боголюдський організм, а не конкретна релігійна організація, Церква була і все ще є лідером у рейтингах народної довіри в Україні. Минуло більше десяти років, і ми бачимо, що зростання декларацій релігійності не супроводжується покращенням моралі в нашому суспільстві. Тому важливо з’ясувати причини цієї суперечності і віднайти шляхи її подолання.

Впродовж багатьох століть релігія передавалася від покоління до покоління як елемент традиції. М. Бердяєв писав: “Традиція має велике значення в релігійному житті, і цього не можна заперечити. Вона означає розширення індивідуального досвіду і внутрішнє прилучення до творчого процесу в минулому. Але традиція не є кількісним принципом і не є зовнішнім авторитетом. Вірність їй вимагає продовження творчого процесу” [1, с. 39]. Атеїстична пропаганда радянської влади перервала тяглість релігійної традиції в Україні, внаслідок чого традиція втратила свій авторитет. Сьогодні кожний індивідуально відповідає за свою поставу, вона вже не визначається суспільством і не успадковується. Широкий доступ до інформації про різні релігії дає змогу людині порівнювати і вибирати те, що найбільше відповідає її духовним запитам. А. М. Колодний зазначає, що “християнство з кінця ХХ ст. разом з іншими релігіями увійшло в їх ринок. ... Якщо донедавна ще можна було якось обмежити поінформованість особистості лише тією конфесією, до якої вона належить і яка є в традиції певної країни, то нині зростаючі можливості культурних обмінів, вторгнення засобів масової інформації в духовне життя практично кожного, коли можна прийняти на свій екран і своєю ж мовою передачі про різні релігійні течії і церкви, відчуті їх переваги та обмеженості, з’явилася можливість провести в своїй свідомості конвергенцію релігій в їх концепціях світу і тієї ролі, яку в ньому відіграє Бог” [9, с. 74]. Усе ж таки попри значну кількість різних віровизнань християнство в Україні залишається домінуючою релігією – релігією, яка від часу заснування голосить про цінність кожної людини і присутність Бога у кожному з нас, навчає, що тільки вчинки любові та милосердя мають вартість у перспективі вічності. Життя згідно таких засад здатне докорінно змінити як особисте, так і суспільне життя.

Проте реалії українського сьогодення не підтверджують, що ми живемо згідно з християнськими засадами. Можливо, тому, що, за словами С. Головаценка, “найвеличнішим релігійним ідеалам дає існування складне та суперечливе життя реальних людей” [2, с. 6]. Церква має вічну мету – проголошення моральних цінностей, незмінних і необхідних для того, щоб життя людини за будь-яких історичних умов і в будь-якому політичному контексті залишалось істинно людським життям та не перетворювалось на життя тварини. Обов’язок Церкви – нести у світ Христову благовість. Натомість, поділ на три гілки українського православ’я, ворожа настроєність УПЦ Московського патріархату до УГКЦ, заангажованість церков у політичні процеси тощо аж ніяк не сприяють піднесенню авторитету християнства в українському суспільстві. За таких обставин основним завданням християнських церков в Україні повинно стати плекання духовності особи. Чим більше людей у нашому суспільстві житиме відповідно християнської моралі, тим більше шансів перетворити наше суспільство на таке, що відповідає гідності людини. Незалежно від конфесії, кожен християнин покликаний докладати зусилля до того, щоб бути релігійним “зсередини”; християнство вимагає від людини не скрупульозного дотримання формальних правил, а праведності, заснованої на поривах серця.

Українцям притаманна прив’язаність до обрядовості. Приступивши раз у рік до сповіді та Євхаристії, посвятивши у гарно прибраному кошику паску, – більшість українців вважає, що тим самим “віддала Богові – Боже”. Окрім обрядовіства, особливими рисами української релігійності впродовж століть виступали також двовірність (поєднання християнства з язичницькими віруваннями), звеличення жінки-матері, відсутність фанатизму, толерантність до інших релігій; простонародна релігійність українців була зорієнтована на утвердження соціальної рівності і справедливості; до позитивних рис належало почуття власної гідності, свобода, лицарський дух, а культурним діячам були притаманні іррелігійність та вільнодумство [10]. На основі спостережень можна ствердити, що християнська духовність українців на початку ХХІ ст. не позбулась забобонності (напр., з обрядом хрещення дитини ще досі пов’язана велика кількість так званих “народних прикмет”), натомість звеличення жінки-матері зійшло нанівець (за кількістю абортів Україна посідає одне з перших місць у Європі).

Багато українців сьогодні знають про Христа, але не знають Христа – і тут криється основна причина “ножиць” між декларацією релігійності і моральним занепадом у нашому суспільстві. Пересічне

розуміння християнства не передбачає докорінної зміни людського життя, в загальному вважається, що християнин може легко іти на компроміси з власними переконаннями: оскільки так чинить більшість, я також можу так діяти (обманювати, красти, брати і давати хабарі). Така настанова є прямо протилежною до головних засад християнства. У розмові з Вітторіо Мессорі папа Іван-Павло II підкреслив, що “Євангелія – це не обітниця легких успіхів. Вона нікому не обіцяє й легкого життя. Ставить вимоги. Разом із тим це Велика Обітниця: обітниця вічного життя – для людини, підданої закону смерті, обітниця перемоги через віру – для людини, якій загрожує стільки лих. У Євангелії міститься головний парадокс: щоб знайти життя, треба стратити життя; щоб народитися, треба померти; щоб врятуватися, треба прийняти хрест. Все це є основна правда Євангелії, яка завжди і всюди буде наражатися на спротив людини. Завжди і всюди вона буде викликом людській слабкості. Але власне у цьому викликові – сила Євангелії. Людина, може, навіть підсвідомо очікує такого виклику, бо у ній є потреба переростання самої себе, про що говорив іще Блез Паскаль” [8, с. 89–90]. В сучасній Україні християнство повинно допомогти людині “перерости саму себе”, поєднуючи багату духовну спадщину минулого зі скерованістю у майбутнє. Нині нам потрібне творення нового із зняттям життєдайного позитиву з віками сформованого раніше. Християнство повинно цінувати й поважати свою спадщину, але й бути в змозі перевищити її.

Серйозною проблемою українського сьогодення є велика кількість людей, особливо молодих, які прагнуть наслідувати Ісуса Христа, але не належать до якоїсь певної Церкви; їм дуже бракує духовного коріння, часто в їхніх умах – синкретичне поєднання догм різних релігій, а вони вважають це християнством. С. Головащенко констатує, що “для багатьох людей, особливо молодих, проблема особистої релігійної віри не пов’язана з певною конфесійною належністю та жорсткими схемами ритуальної поведінки” [3, с. 298]. Ці люди потребують допомоги, щоб поглибити відчуття власної приналежності і зростати в ньому. Людина, вкорінена у свою Церкву і добре обізнана з власними релігійними традиціями, має значно більшу здатність шанувати традиції інших і бачити в першу чергу те, що веде до з’єднання, ніж та, якій не властива така глибока вкоріненість. Тому українським церквам не варто “конкурувати” за сфери впливу, а слід зосередитись на глибшому “воцерковленні” та “одуховленні” своїх вірних. Так, позитивними результатами активної залученості вірних у життя релігійної спільноти відзначаються протестантські церкви, зокрема євангельські хрис-

тияни-баптисти. Соціологічні дані свідчать, що зміна ціннісних орієнтацій – засудження нездорового способу життя, шкідливих звичок, марнотратства тощо – з приходом у протестантську церкву спонукає віруючих до раціональнішого розподілу доходів, відповідальнішого ставлення до роботи й разом з тим до відмови від незаконних способів одержання прибутку [15]. Отож, досвід протестантських громад є добрим прикладом для інших християнських конфесій в Україні.

Сьогодні багато говорять про екуменізм (рух за з'єднання християн). Поверхово може скластися думка, що в основі його лежить відмова від того, що розділяє. Однак це неправильно, правдивий екуменізм не зводиться до придушення відмінностей; навпаки, він полягає у вмінні виявляти до цих відмінностей повагу і любов. “Екуменізм як у теорії, так і на практиці – це позитивне світосприйняття, позитивне мислення і позитивна поведінка з високою мірою довіри до відповідальності церковних ієрархів, священнослужителів і кожного християнина” [11, с. 13]. Саме цього не вистачає українцям. Чомусь ми більше здатні помічати негативи – “скалку в оці ближнього” і не зауважувати “колоди” у своєму власному. “Істинний екуменізм не може мислитися без внутрішнього навернення. Дійсно, від відновленого розуму, від відречення від самого себе і від вільного виливу любові беруть початок і дозрівають пориви до єдності. Тому нам потрібно просити у Св. Духа благодаті щирої самовідданості, смирення і покірливості у служінні, братньої великодушності у стосунках з іншими” [16, с. 129–130]. Коли б християни в Україні намагалися так жити, – це було б найбільшим заохоченням для інших членів нашого суспільства змінювати своє життя, переосмислювати ієрархію власних цінностей. Насамперед слід прагнути бути християнином за вірою, а вже опісля християнином за конфесією, церковною організацією. В. Липинський ще у 1923 р. наголошував: “Щоб бути українцями і щоб була Україна, держимося кожний своїх традиційних основ, своїх коренів, а одночасно на ґрунті цієї своєї традиції, кожний в організації своєї Церкви і на ґрунті своєї традиційної культури, змагаймо до гармонійного наближення себе до наших земляків другої Церкви, другої культури. Іншими словами, не перетягаймо їх силоміць до себе, а себе наближаймо до них” [12, с. 101]. Наближатися до когось – значить відкривати для себе його істинну сутність і водночас бути готовим відкриватися самому. Справжній діалог неможливий без взаємного довір'я, поваги і любові. В сучасному суспільстві екуменізм запрошує подивитися на іншу людину “очима любові”, побачити в ній “образ і подобу Божу”. Водночас слід відзначити, що в українських реаліях екуменічний рух

більше пропагується на словах, аніж втілюється на практиці, і прихильниками його ідей у більшості є молоді люди, особливо ті, які мають змогу приймати участь у щорічних екуменічних зустрічах молоді з різних європейських країн, які організовують монахи з Тезе.

Для духовного життя у світському суспільстві дуже важливо, щоб воно розпочиналося зсередини людського Я як особиста відповідь на внутрішнє покликання, а не виводилося з успадкованих звичаїв чи суспільного тиску. “Християни спроможні будуть відродити духовність в світі, якщо звернуть увагу на особисте життя. Не треба зазіхати на велике, треба починати з малого – з окремої особи”, – наголошується в Декларації Ювілейного Помісного собору УПЦ КП [21, с. 28]. У західному світі нестача внутрішнього голосу виявилася у сімдесятих і вісімдесятих роках ХХ ст., коли після послаблення суспільної підтримки релігії відбувся масовий відхід від віри. Люди, віра яких не була глибоко основана на особистих переконаннях, її просто відкинули. На Україні ситуація виглядала дещо по-іншому. На початок 90-х ХХ ст. припадає час масового духовного відродження. Проте сьогодні, після двадцяти років свободи релігії, спостерігаємо зменшення напливу вірних у храмах. Відійшли ті, що “навернулися” під зовнішнім, суспільним тиском. Сьогодні віра вимагає глибокого духовного життя, постійного діалогу з Богом і праці над собою. До того ж, як зазначалося вище, Христос не обіцяв Своїм послідовникам легкого життя на землі, Він закликав: “Шукайте перш за все Царства Небесного, а все інше вам додасться” (Лк. 12:31). На протигагу до цього сучасні українські мас-медіа популяризують спосіб життя, в якому перше місце посідають матеріальні цінності. Герої сучасних фільмів – це сильні, красиві, заможні люди, які легко долають перешкоди, часто тому, що використовують силу і для досягнення поставленої мети вважають виправданими будь-які засоби. Представники традиційних Українських церков стверджують, що “матеріальне багатство при духовній убогості завжди породжує в людині гедонізм (гонитву за насолодами) та егоїзм (самолюбство), які призводять до корупції, тобто руйнування, у всіх сферах життя – державній, політичній, суспільній та особистій” [7]. І нині ми спостерігаємо, як ця закономірність втілюється у нашій країні. Йде мова не лише про вищі щаблі влади, – у сфері освіти, медицини, матеріального виробництва тощо процвітає хабарництво, обман, безвідповідальність. І з боку широких мас – мовчання на усі ці прояви зла. Так, несподіваними винятками стали протести підприємців малого та середнього бізнесу та чорнобильців. Слід погодитися з М. Мариновичем у тому, що “секуляризація нашого

світу абсолютно вилучила з обігу такі поняття як гріх, жертва, які є ключовими для суспільних трансформацій” [14].

Нині християнство вимагає від людини героїзму, заснованого на любові до Бога і ближнього, на смиренні, милосерді, терпеливості, чесності. Християнство не висуває вимоги відмовитися від усіх земних благ, його єдина вимога, – щоб людина не служила світові, “не любила світу і того, що в світі” (I Ів. 2:15) як самодостатніх благ, а щоб розглядала своє світське життя і весь світ як засіб і знаряддя Божого діла, щоб вона використовувала їх для служіння абсолютному добру та істинному життю, щоб вона скерувалась до вищого, морального, духовного. Життя як служіння є Боголюдським ділом і таким чином цілковито осмислене. І кожне суто людське благо – любов до жінки, багатство, влада, сім’я, батьківщина – використане як служіння, як шлях до істинного життя, втрачає свою суєту, свою ілюзорність і здобуває вічний, тобто істинний сенс. Христос благословив весілля в Кані Галілейській, Він наказав платити данину кесареві – під умовою не плутати його з Богом, на запитання: “Що робити?” заповів народові ділитися одежею та поживою з потребуєчими, митарям – не вимагати більше, ніж належить, а воїнам – нікого не ображати, не обмовляти, задовольнятися своєю зарплатою (Див. Лк. 3:8–14). Втілення цих порад у життя дало можливість папі Леву XIII ствердити у знаменній енциклопедії “*Regum novarum*”, що під впливом християнства змінилось людське суспільство зверху донизу; і ця зміна була справжнім поступом людства, навіть більше – воскресінням від смерті до морального життя і, водночас, – удосконаленням, що не було бачене ніколи перед тим, ані годі сподіватися більшого в майбутньому [6, с. 530]. На нашу думку, завдання Церкви в сучасній Україні – розумно поєднуючи свою діяльність у площині “вертикалі” (Бог – людина) і “горизонталі” (людина – людина), допомогти людині усвідомити цінність і сенс власного життя, допомогти протистояти тим тенденціям сучасного світу (індивідуалізм, нігілізм, прагматизм), які руйнують людину. Адже більшість християн становлять миряни, які реалізують своє покликання у світі, в найрізноманітніших сферах діяльності.

Другий Ватиканський собор відзначив, що “миряни ... здійснюють своє апостольство як у Церкві, так і в світі, як у духовному вимірі, так і в земному: ці два виміри, хоча й відрізняються між собою, проте так зв’язані в єдиному Божественному задумі, що Сам Бог захотів з’єднати весь світ у Христі у нову твар, спочатку тут на землі, потім у всій повноті в останній день. Мирянин – одночасно член Божого граду і граду людського, – повинен постійно керуватися єдиною хрис-

тиянською свідомістю” [4, с. 303]. Повинен, але чи керується? Проблема українського суспільства в тому, що люди, які називають себе християнами, не живуть по-християнськи. Незалежність відкрила наші кордони, – і це незаперечний плюс: маємо можливість вільного доступу до здобутків західної цивілізації. Але у сфері моралі західне суспільство переживає нині далеко не найкращі часи. Тому нам слід мудро “фільтрувати” все, що звідти надходить: переймати позитивний досвід і відкидати негативний.

Г. Шамбек стверджує, що “християнство створило Європу як жодна інша релігія. Відомо й очевидно для одних, а також невідомо і закрито для інших, що християнство суттєвим чином вплинуло на душу Європи і надало їй форми” [19, с. 327]. Не буде перебільшенням сказати, що християнство також вплинуло і на “душу України”. Приймавши християнство з Візантії, Володимир Великий відкрив дорогу для широкого впливу високої культури на різні сфери життя народу. Аскетизм, жертівність, співчутлива любов та інші християнські чесноти збагатили моральні ідеали наших предків. Сьогодні Україна ще не втратила зв’язку зі своїм християнським корінням у тій мірі, що Європа. Ще живою є пам’ять про переслідування і заслання, мученицьку смерть тих, хто не відрікся Христа, але з іншого боку – одне покоління вже виросло, довідаючись про особливості радянської системи з підручників і не до кінця усвідомлює цінність свободи віросповідання, орієнтується на матеріальний добробут, пропагований мас-медіа. Митрополит Андрей Шептицький писав: “Хто в релігії не бачить справи свого вічного спасіння, обов’язку щодо Бога, Божого Закону і безпеки, коли той закон не виконується, – для того релігія є, очевидно, чимось іншим, а не тим, чим вона повинна бути для християнина. Для кого Христос не є Богом і Спасителем, для кого Його Таїнства не є орудниками спасіння, не тільки з теорії катехизму, схованого десь в бібліотеці, але як дійсні потреби і щоденні поняття життя, з таким важко порозумітися в справі релігії, без огляду на те, до якого віросповідання належить. І навпаки, хто в житті шукає сповнення Божої волі, дбає про сповнення Його Закону, хоч і не є християнином, той буде ближчим до християнства, ніж християнин, що байдужий для своєї релігії і не дотримується її обов’язків” [20, с. 125]. Погляди митрополита не втратили своєї актуальності. І нині більшість християн в Україні чітко розмежовують своє перебування у храмах і життя поза ним, вони не дбають про виконання Божого Закону, надають перевагу іншим цінностям (грошам, кар’єрі, соціальному статусу тощо). Патріарх Філарет зазначає: “Ми живемо неначе поза Богом, поза Його

заповідями. Не в Нього шукаємо натхнення і допомоги. Не до Нього звернені наші почуття. І головна біда в нашому житті, основна причина занепаду духовно-морального життя людини полягає у тому, що ми не маємо з Богом особистих стосунків” [18, с. 183].

Анрі де Любак, на нашу думку, був правий, коли говорив, що “в сучасному стані світу цього мужне і сильне християнство повинно рухатися до стану подвижницького християнства ... Подвижництво, перш за все, полягає у відважному протистоянні лику цього світу і в протистоянні самому собі, у відкиненні всіх спокус, якими манить певний хибний ідеал, щоби відстоювати, віднині і в майбутньому, християнські цінності в їхній парадоксальній непроминальності, ті цінності, що підлягають насміхам. І при цьому – в покірній ревності. Ніжність і доброта, співучасть у справах малих світу цього, жалість – так, жалість – до тих, хто терпить, відмова від спотворених шляхів, захист пригноблених, просвічення темряви, спротив брехні, відвага називати зло злом, любов до справедливості, дух миру та згоди, відкрите серце, думки про небо – ось що значить справжнє християнське подвижництво” [13, с. 96].

Якщо ми хочемо реальних змін в нашому житті, нам слід стати такими подвижниками. На політичній карті світу існують сили, яким дуже вигідно, щоб не було порядку й ладу в нашому суспільстві, і які діють дуже рішуче й безоглядно, коли хтось загрожує їхній “владі”. Можливо, саме тому на громадянинуві, який серйозно ставиться до своїх християнських переконань, тяжить особливий обов’язок робити перші кроки в оздоровленні суспільства та налагодженні нормального способу життя, з рівними можливостями для всіх своїх членів. Наша роль як громадян є складовою частиною нашого християнського покликання.

Це великий крок уперед і добрий приклад для суспільства, що традиційні християнські церкви в Україні прийняли спільне звернення, в якому наголошують, що “здорову державну спільноту зможемо побудувати лише на основі традиційних для нашого народу духовних засад, утвердження яких зміцнить і матеріальний добробут – але аж ніяк не навпаки! Такими засадами є: 1. Поставити на перше місце в житті Бога і Його правду: “Кращий для мене Закон уст Твоїх, ніж тисячі золота й срібла” (Пс. 119, 72). 2. Пам’ятати, що кожна людина є образ Божий, Господнє творіння і Його улюблена дитина: “Сам Цей Дух свідчить разом із духом нашим, що ми діти Божі. А коли діти, то й спадкоємці, спадкоємці ж Божі, а співспадкоємці Христові...” (Рим. 8, 16–17). 3. Те, що шануємо і цінуємо в собі та для себе, переносити

на всіх інших людей, – таких же Божих дітей, як і ми: “Як хочете, щоб робили вам люди, так і ви робіть їм” (Лк. 6, 31) [7].

Християнам слід знати, що “немає нічого поганого у бажанні жити краще, але помилковим є стиль життя, що претендує на більш високий рівень, спрямований на те, щоб мати, а не на те, щоб бути, і при якому прагнуть мати не для того, щоб бути кращим, а для свого задоволення, переслідуючи власну мету” [5, с. 487]. Добробут не може бути найвищою метою, хоча є необхідним для більш повного розвитку людства. Сьогодні активність християн мусить виявлятися через виконання ролей, функцій та обов’язків у різних сферах суспільного життя, здійснюваних в дусі Євангелія, яке зробить можливим правильне пізнання знаків сучасності, встановлення меж між добром і злом. “Відваги називати зло злом” – ось чого бракує пересічним християнам. Страх втратити роботу, чи друзів, чи прихильне ставлення – причини мовчання на явне зло. Це природно, що людина боїться втратити “опору під ногами” у вигляді соціального статусу, але справжній християнин відкритий на надприродну реальність і опирається на Христа, який хоче, щоб ми не боялися пізнати правду і жили тією правдою, яка вивольє від усіх страхів.

Необхідно, щоб християни в українському суспільстві жили “більш мужньо, більш діяльно і більш героїчно” (Анрі де Любак). С. Урбанський висловив цю думку ще радикальніше: “наявність у суспільстві святих людей, які запровадять конкретну особу до Христа – це найуспішніший спосіб зберегти людину від самознищення, якому щораз більше підлягає. Тільки активна і творча святість може врятувати від безсенсовності та порожнечі” [23, с. 109]. Слова відлітають, а приклади притягають. Не зможемо нічого змінити ні у власному житті ні у суспільному, якщо сидітимемо, склавши руки. Як говорив папа Іван-Павло II, “людина найповніше утверджує себе, віддаючи себе. Це повна реалізація заповіді любові” [8, с. 151]. Чекати, коли буде змінюватися уряд і парламент – марна надія. “Наша влада зовсім не має церковної культури і сприймає храм, як виключно місце, де вона ставить свічки і замолює свої гріхи, як якийсь злодій-рецидивіст, який вкраде, вб’є і за гроші хоче отримати благословення від батюшки. Це катастрофічне ставлення до Церкви, як до магазину відпущення гріхів, але не до місця морального очищення” [17].

Протидіяти злу всередині себе (не осуджувати, не обманювати, не нарікати на всіх і все) – це “програма-мінімум” для християнина, а якщо ця програма виявиться назовні у тих сферах, в яких перебуваємо щодня, через вчинки милосердя, прощення, служіння – це буде крок

вперед на шляху до зміни нашого суспільства. Глибоке внутрішнє навернення до Христа дає силу протистояти тим тенденціям (індивідуалізм, гедонізм, утилітаризм) сучасного світу, які нищать духовність людини; дає силу перш за все “бути, а не мати”.

У подальшому дослідженні варто з'ясувати, чи є серед українців такі християни, життя яких свідчить про глибоку віру у Христа і справжню любов до людей. Вони могли б стати моральним авторитетом і “совістю” для українського суспільства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бердяев, Н. Истина и Откровение. Прологомены к критике Откровения. – Санкт-Петербург : Изд-во Русского Христианского гуманитарного института, 1996. – 386с.

2. Головащенко, С. Церква в суспільстві: історичні корені і сучасні проблеми // Людина і світ. – 1991. – № 6. – С. 5–10.

3. Головащенко, С. І. Історія християнства. – К. : Либідь, 1999. – 350с.

4. Декрет “Об апостольстве мирян” // Второй Ватиканский Собор. Конституции, Декреты, Декларации. – Брюссель : Жизнь с Богом, 1992. – С. 295–328.

5. Енцикліка “Centesimus annus” (“Сотий рік”) // Церква і соціальні проблеми. Енцикліка “Сотий рік”. – Львів : б. в., 1993. – С. 443–515.

6. Енцикліка Папи Лева XIII “Нові речі” (Rerum novarum) // Церква і соціальні проблеми. Енцикліка “Сотий рік”. – Львів : б. в., 1993. – С. 516–549.

7. Звернення традиційних Українських Церков з нагоди двадцятиліття референдуму на підтвердження Акту проголошення незалежності України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.religion.in.ua/news/vazhливо/13362-upc-mp-upc-kr-ta-ugkc-oprilyudnili-spilne-zvernennya-do-ukrayinskogo-narodu-iz-zaklikom-vikoristovuvati-bozhi-dari-v-utverdzhenni-nezalezhnosti-ukrayini-fotoreportazh.html>

8. Іван-Павло II. Переступити поріг надії. – Київ; Львів : Свічадо-Кайрос, 1995. – 172с.

9. Колодний, А. Християнство тільки починається // Історія релігій в Україні. Праці XI-ї Міжнародної наукової конференції. – Львів : Логос, 2001. – Кн. II. – С. 71–75.

10. Колодний, А. Християнські вияви духовності українця / А. Колодний, В. Бодак // Український християнський обряд. – К. : Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАН України, 1997. – С. 4–14.

11. Кочан, Н. Екуменізм: до характеристики явища і поняття // Знаки часу: До проблеми порозуміння між церквами / Упоряд. З. Антонюк, М. Маринович. – К. : Сфера, 1999. – С. 13–18.

12. Липинський, В. Релігія і Церква в історії України (фрагменти) // Знаки часу: До проблеми порозуміння між церквами / Упоряд. З. Антонюк, М. Маринович. – К. : Сфера, 1999. – С. 93–117.

13. Любак, А. Драма атеистического гуманизма. – Милан; Москва : Христианская Россия, 1997. – 304с.
14. Мартинович, М. Ми самі дозволяємо політикам порушувати закони етики та моралі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.religion.in.ua/news/ukrainian_news/8419-mi-sami-dozvolayemo-politikam-porushuvati-zakoni-etiki-ta-morali-miroslav-marinovich.html
15. Назаркіна, О. Соціальне обличчя протестантських громад України на межі тисячоліть // Людина і світ. – 2001. – № 11–12. – С. 8–12.
16. Об екуменизме // Второй Ватиканский Собор. Конституции, Декреты, Декларации. – Брюссель : Жизнь с Богом, 1992. – С. 119–140.
17. Портніков, В. Держава – це механізм набагато менше тривкий, ніж Церква і Бог [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.laityugcc.org.ua/myrjany_socium_uk/articles/state-is-an-organism-much-less-enduring-than-the-church-or-god.html
18. Філарет (Патріарх). Проповіді. – К. : Вид. відділ УПЦ Київського Патріархату, 1999. – Т. 1. – 536 с.
19. Шамбек, Г. “Сегодняшней Европе необходимо придать душу и сформировать совесть” (Иоанн Павел II) // Христос – источник новой культуры для Европы на заре нового тысячелетия. Пред-синодальный Симпозиум в Ватикане. – Твер : Созвездие, 2000. – С. 325–330.
20. Шептицький, А. У справі порозуміння (фрагменти) // Знаки часу: До проблеми порозуміння між церквами / Упоряд. З. Антонюк, М. Маринович. – К. : Сфера, 1999. – С. 121–139.
21. Ювілейний Помісний Собор Української Православної Церкви Київського Патріархату 9–10 січня 2001 року (документи і матеріали). – К. : Вид. відділ УПЦ Київського Патріархату, 2001. – 60 с.
22. Dupré, L. Życie duchowe i przetrwanie chrześcijaństwa w świeckiej kulturze. Refleksje na koniec tysiąclecia // Człowiek wobec religii. Filozoficzne aspekty religijnego sensu. – Kraków : Nomos, 1999. – 264 s.
23. Urbański, St. Duchowość integrująca Europę // Duchowość Europy. Pod red. ks. St. Urbańskiego, ks. M. Szymuły. – Warszawa : W-wo Uniwersytetu Kardynała S. Wyszyńskiego, 2001. – S. 107–138.